

بررسی تأثیرات فرهنگی انقلاب بر طراحی تمبرهای سه دهه نخست انقلاب

اسلامی در ایران

* محمد رضا رهیده

** دکتر محمدعلی رجبی

چکیده: تمبر کوچکترین اوراق بهادار و سفیر فرهنگی کوچکی است که بدون گذرنامه از مرزها می‌گذرد، در نتیجه تصاویر روی تمبرها، همواره دیدگاه‌های رسمی حکومت‌ها را در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی و سیاسی بیان می‌کنند و از این لحاظ طراحی تمبرها برای دولت‌ها، از حساسیت و اهمیت والایی برخوردارند. بر تمبرهای ایران در دوره قاجار، نقش شیر و خورشید یا تصویر شاه، تنها تصاویر موجود بر روی تمبرها بود و فقط این دو تصویر، نماد ایران به شمار می‌آمدند. در دوره پهلوی، تمبرهای فراوانی با موضوعات نقوش معماری باستانی ایرانی و تصاویر شاهان هخامنشی و ساسانی، اعلام تغییر نام پرشیا به ایران، ورزش‌های باستانی و بزرگداشت مفاخر و مشاهیر ایرانی به چاپ رسیدند. اما بارزترین ویژگی تمبرهای این دوره، اختصاص داشتن آنها به تصاویر شاه و خانواده سلطنتی او بود. اما با پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ماه سال ۱۳۵۷، تصاویر و مضامین تمبرها کاملاً دگرگون شد. تصاویری از قیام مردم، وقایع ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ و ۲۱ و ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، جنگ تحمیلی، شهادت، زن در جامعه، امام خمینی و نمادهای فرهنگ ایرانی، بر تمبرهای این دوره ترسیم شد که بیانگر تأثیرات فرهنگی الگوها و ارزش‌های انقلاب اسلامی بر این عرصه می‌باشد. روش تحقیق بر مبنای شیوه اجرا در این مقاله، روش توصیفی-تاریخی و شیوه جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای بود و در آن سعی شد پس از اشاره‌ای به تاریخچه پیدایش تمبر و نحوه ورود آن به کشور ایران، به بررسی موضوعات و نقوش تمبرهای ایران، با تأکید بر تمبرهای سه دهه پس از انقلاب اسلامی ایران، پرداخته شود.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، ایران، طرح، تمبر

مقدمه

تمبر پستی مدرکی چاپی است که نشان‌دهنده پیش پرداخت مبلغی برای خدمات پستی است و معمولاً به صورت کاغذی کوچک و چهارگوش تهیه می‌شود که در چهار سوی آن، کاغذ حالت دندانه دارد و در پشت آن چسبی مالیده شده که با برخورد آب خاصیت چسبندگی پیدا می‌کند. چسباندن تمبر به یک نامه یا بسته پستی نشان‌دهنده این است که فرستنده، مبلغ لازم برای ارسال محموله را به طور کامل یا بخشی از آن را پرداخته است. در صورتی که ارزش تمبر الصاقی کمتر از بهای خدمات پستی مربوطه باشد گفته می‌شود که محموله «کسر تمبر» دارد. در برخی از کشورها، برای اخذ هزینه‌های کسر تمبر، تمبری ویژه به نام «تمبر تاکس» تهیه می‌کنند تا پس از اخذ مبلغ کسر تمبر از گیرنده، آن را روی نامه الصاق نمایند. (هاجری، ۱۳۷۵، ۳۷۴)

از زمانهای بسیار دور که انسان‌ها زندگی اجتماعی را قبول کرده و به تشکیل یک نوع زندگی دسته جمعی موفق شدند، احتیاج به برقراری ارتباط بین قبایل دور از هم، اصلی‌ترین مسئله آن جوامع بود. قبل از ایجاد نوعی خط که

بتواند پیغام کتبی باشد، افرادی بودند که پیغام‌ها را به صورت شفاهی از محلی به محل دیگر می‌رساندند. این افراد با استفاده از وسیله‌ای شبیه به نوعی سیم که به چوبی بسته و به آن گره می‌زدند آنرا به خود بسته و حرکت می‌نمودند. با دست زدن به این گره‌ها که مانند دانه‌های تسبیح بود، پیغام را به یاد آورده و مرور می‌کردند. در هندوستان افراد پیغام‌رسان را به نام «داک» می‌خواندند. این افراد چون در شب از میان جنگل عبور می‌کردند، به دور گردن خود جهت ترساندن حیوانات جنگلی زنگ می‌آویختند. داریوش پادشاه بزرگ هخامنشی، چابک سواران دولتی را تربیت کرده بود که نوشته‌های دولتی را ایستگاه به ایستگاه برده و به چاپار بعدی می‌رساندند، به این ترتیب و به وسیله این چابک سواران، همیشه از اخبار دورترین نقاط کشور مطلع می‌شد. جمله معروف او که: «نه برف و باران نه گرما نه تاریکی شب نمی‌تواند پیک‌های تند رو را از حرکت باز دارد» هنوز هم در بالای سر در ساختمان اداره پست شهر نیویورک به چشم می‌خورد. بالاخره در سال ۱۸۳۷، سیر رونال هیل^۱ مطالعات بسیاری در مورد نحوه دریافت کرایه پستی نمود. فکر استفاده از تمبر برای اخذ کرایه پست از فرستنده نامه و

* نویسنده مسئول: کارشناس ارشد رشته پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد تهران m.rahideh@shahed.ac.ir

** عضو هیئت علمی و استادیار دانشکده هنر، دانشگاه شاهد تهران m.a_rajabi@yahoo.com

اصولاً چاپ اولین تمبر پست از طرف سیر رونالد هیل بود که بلافاصله جنبه جهانی گرفت و کشورها یکی پس از دیگری اقدام به چاپ تمبر نمودند و در فاصله ده سال، ۲۵ دوک نشین، ایالت و بعضی کشورهای بزرگ منتشر نمودند و به این ترتیب، اولین تمبر پستی جهان در انگلستان و معروف به پنی سیاه^۲ در تاریخ ۶ می ۱۸۴۰ منتشر شد.

ارسال نامه بین کشورها و تحویل و پرداخت کرایه پستی مرسولات، مشکلاتی را به وجود آورد. دکتر هاینریش فن اشتفان^۳ رئیس پست امپراطوری آلمان، تشکیل اتحادیه پستی جهان را پیشنهاد نمود. توافق های انجام شده بین بسیاری از کشورها در زمینه های پستی، اندک اندک موجب تشکیل اتحادیه پستی جهانی در سال ۱۸۷۴ میلادی گردید. علامت اختصاری این اتحادیه UPU است. آلمان، (۳۵۸، ۱۳۷۵) و مرکز آن در شهر برن در کشور سوئیس است. مسائل مربوط به پست و نحوه کار ادارات پست کشورها، تنظیم قوانین و مقررات در این اتحادیه، بررسی و تصمیمات متخذه که با تصویب نمایندگان عضو این اتحادیه بوده به کشورهای عضو ابلاغ می شود.

اما نخستین آشنایی ایرانیان با چاپ تمبر، پس از گذشت شانزده سال از تاریخ نشر اولین تمبر جهان و فراگیر شدن آن در اروپا، با مسافرت ناصرالدین شاه قاجار به فرنگ اتفاق افتاد. وی پس از بازگشت به کشور، به فکر چاپ تمبر ایرانی افتاد. به نقل از فرح بخش^۴ در سال ۱۲۸۲ قمری برابر با ۱۲۴۴ شمسی و ۱۸۶۵ میلادی، هیئتی از ایران رهسپار پاریس شد تا برای مطالعه و سفارش تمبر با وزارت پست و تلگراف فرانسه وارد مذاکره شود. با ورود این هیئت به پاریس، شخصی به نام ریستر که از مقصود دولت ایران و هیئت اعزامی اطلاع پیدا کرده بود، کلیشه ای برای تمبر ایران تهیه نموده و نمونه هایی با آن چاپ کرد و به نظر نام بردگان رسانید. شکل این نمونه عبارت بود از شیری خوابیده که خورشیدی از پشت آن نمایان بود. این نقش در یک بیضی قرار داشت و در زیر بیضی و در قاب دور نقش تمبر، حروف اول نام ریستر به صورت وارونه دیده می شد. ریستر پس از گذشت ۶ ماه و عدم دریافت جواب از تهران، مستقیماً وارد مذاکره شد و نامه ای به مقامات پست نوشت ولی دولت ایران، ضمن ارسال نامه ای، شدیداً به عمل چاپ تمبر بدون اجازه وی، اعتراض و کلیشه ها به او مسترد گردید. (فرح بخش، ۱۳۵۴، ۷). ریستر، این نمونه ها را چندی بعد، در نمایشگاه هنری که در سال ۱۸۶۶ میلادی در پاریس دایر شده بود به معرض نمایش و فروش گذاشت. (عبدلی فرد، ۱۳۷۵، ۴۳)

پس از چندی، مقامات ایرانی با نمونه تمبرهای شخص

دیگری به نام آلبرت بار با طرح شیر و خورشید موافقت کردند، اما استفاده از تمبر به سبب بی سروسامانی تشکیلات پستی ایران تا مدتی به تعویق افتاد. در سال ۱۲۸۵، از روی کلیشه های بار، تمبرهایی چاپ شد و در اختیار پستخانه ها قرارگرفت. از این تمبرها، که به «سری باقری» معروف بود، تا ۱۲۹۶ استفاده شد.

وجه تسمیه «باقری» برای این سری تمبرها، معلوم نیست ولی طبق نظر دکتر ضیاءالدین هاجری، در کتاب «تمبر جام جهان نما» آمده است: «واژه Barre، در زبان فرانسوی به صورت باق تلفظ می شود، زیرا حرف (ر)، در زبان فرانسوی برابر با صدای (ق) است. بنابراین آن را (باق) تلفظ کرده اند و ایرانیان (ر)، دوم را به صورت (ر) بیان داشته و لذا شده است: (باق+ر=باقر) و یا پسوند نسبی به آن داده اند یا (چ)، آخر را به صورت (ی) خوانده اند. در مجموع شده است (باقری)». (هاجری، ۱۳۷۵، ۳۶۰)

در سال ۱۲۹۳، توزیع تمبر از انحصار دفاتر پستی خارج شد و در ۱۲۹۴، ایران به عضویت اتحادیه جهانی پست درآمد. مدتی بعد با پشتکار میرزا علی خان امین الدوله، وزیر پستخانه، اداره ثبت و تمبر دولتی اعلام کرد: از این پس تمام اسناد معاملات از قبیل نقدی و جنسی، ملکی و تجارتنی و کلیه نوشتجات از عرایض و احکام تا قبوضات ... موافق قانون مخصوص باید به مهر و تمبر و ثبت اداره مذکور برسد.

با توجه به اینکه انتشار تمبر در انحصار دولت بود، پیام ها و تصاویر روی تمبر، دیدگاه های رسمی حکومت را در عرصه های اجتماعی و فرهنگی و سیاسی بیان می کرد. در دوره قاجار، نقش شیرو خورشید یا تصویر شاه تنها تصویر حاکم بر تمبرها بود و فقط این دو، نماد ایران به شمار می آمدند.

در سال ۱۳۲۶، به هنگام قیام مردم تبریز بر ضد محمدعلی شاه، ستارخان تمبرهایی به چاپ رساند که در سال ۱۳۳۷ شیخ محمد خیابانی روی آن مهر آزادی ستان زد. در ۱۳۲۷، در پی نهضت مردم لار، به رهبری سید عبدالحسین مجتهد لاری، تمبرهایی با عبارت پست ملت اسلام به چاپ رسید.

در شوال ۱۳۳۳، که ارتش انگلستان بندر بوشهر را گرفت، روی تمبرهای اداره پست شهر، مهر Bushire under British occupation (بوشهر در اشغال انگلستان) خورد که نشانه تسلط انگلستان بر آنجا بود.

در سال ۱۳۳۵، در پی نهضت انقلابی کازرون، روی تمبرهای احمدشاهی مهر ملت کازرون زدند. انتشار تمبری با عنوان «پست انقلابی ایران گیلان ۲۵ ثور ۱۲۹۹ معادل ۱۳۳۸ شمسی» برای اعلان جمهوری در گیلان به رهبری

می‌باشد که مقارن با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران است. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷ و مسلط شدن دو ایدئولوژی جمهوریت و اسلامی بودن بر حکومت ایران، ارزش‌های جدید جایگزین ارزش‌های سابق شده و تصاویر تمبرها را به کلی دگرگون ساخت. این جا به جایی ارزش‌ها، به مانند کتابی تاریخی، در نقوش تمبرهای این دوران به وضوح قابل مشاهده است. در ادامه بحث به تمبرهای سه دهه نخست پس از انقلاب و نقش تأثیرات فرهنگی انقلاب بر روی طراحی تمبرهای این دوره می‌پردازیم. لازم به توضیح است که تصاویر این تمبرها از وبلاگ گالری تمبر ایران اخذ شده است.

♦ تمبرهای پس از انقلاب اسلامی ایران

نخستین تمبرهای پس از انقلاب، که در فروردین ۱۳۵۸ منتشر شد، تصاویری از قیام مردم را بر خود داشت. وقایع ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ و ۲۱ و ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، بر این تمبرها ترسیم شد، که به نوعی مراحل گوناگون مبارزه مردم را تا پیروزی انقلاب بیان می‌کرد. (شکل ۱) برخی تمبرهای منتشر شده در سال ۱۳۵۹ به بزرگداشت شهید مطهری، علی شریعتی و آیت‌الله طالقانی، پیشگامان انقلاب اسلامی، اختصاص داشت. (شکل ۲) برخی دیگر از تمبرهای منتشر شده پس از انقلاب به طور ویژه به کسانی اختصاص دارد که در حافظه تاریخی مردم به عنوان الگوی شهامت و مبارزه ثبت شده‌اند، مانند انتشار تمبر یکصدمین سالگرد تولد محمد مصدق در ۲۹ اسفند ۱۳۵۸. (شکل ۳)

میرزا کوچک‌خان جنگلی بود که معروف به تمبر انقلاب شد. علاوه بر آن مهر مخصوصی با عبارت پست دولت جمهوری شوروی ایران درست کردند که روی پاکت‌های رسیده می‌زدند.

مهر «سانسور جمهوری‌طلبان غرب ۱۳۰۳» روی تمبرهای بسته‌های پستی همدان و سنندج و قزوین و اراک، بیانگر تمایلات جمهوری خواهانه حاکمان غرب کشور بود. پایان سلسله قاجاریه با زدن مهر «پست حکومت موقتی پهلوی ۹ آبانماه ۱۳۰۴. ۱۹۲۵» روی تمبرهای مالیاتی، اعلان گردید. از آن پس یا روی تمبرها چهره شاه تصویر می‌شد یا تصاویری از برنامه‌های اصلاحات اقتصادی و اجتماعی.

در دوره پهلوی، برخی اقدامات عبارت بود از چاپ تمبرهای فراوان با نقوش معماری باستانی ایرانی و تصاویر شاهان هخامنشی و ساسانی، اعلام تغییر نام پرشیا به ایران و انتشار دوره تمبر با تصاویر ورزش‌های باستانی، بزرگداشت مفاخر و مشاهیر ایرانی همچون سعدی، رودکی و ابن سینا. بارزترین ویژگی تمبرهای دوره پهلوی، اختصاص داشتن آنها به تصاویر شاه و خانواده سلطنتی او بود. بزرگداشت ازدواج، تولد فرزند و تاجگذاری، مضمون بسیاری از تمبرهای این دوره و چهره شاه، تصویر غالب تمبرهاست. تمبرهای ایران از نظر سیر تحول تاریخی آن‌ها، در سه دوره قابل بحث و بررسی می‌باشند. دوره نخست، از سال ۱۲۸۵، یعنی سلطنت ناصرالدین شاه تا دوران حکومت احمد شاه قاجار را شامل می‌شود، دوره دوم از سال ۱۳۰۴، سلطنت رضا شاه تا محمد رضا شاه پهلوی را در بر می‌گیرد (که ذکر آن‌ها در سطور پیشین به اختصار رفت) و دوره سوم که در این مقاله بیشتر به آن خواهیم پرداخت، از سال ۱۳۵۸

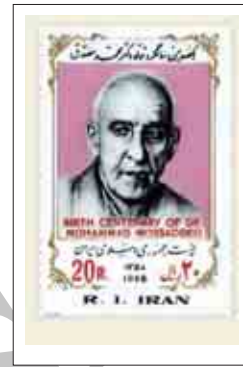
شکل ۱: نمونه تمبرهای پس از انقلاب، ۱۳۵۸

شکل ۲: برخی تمبرهای پس از انقلاب، تصاویری از پیشگامان انقلاب را در خود دارد

خصوص کشورهایی که ارزش های مشترکی با اهداف انقلاب اسلامی ایران دارند نیز خبر می‌دهد. حمایت از جنبش‌های اسلامی دیگر کشورها، همچون انتفاضه فلسطین و قیام مردم افغانستان، در این میان جایگاهی خاص دارند. (شکل ۵)

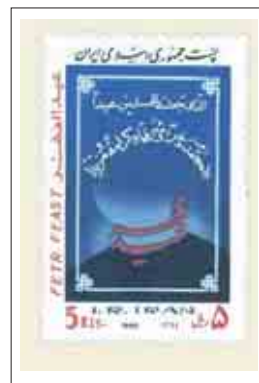

شکل ۳: تمبر یکصدمین سالگرد تولد محمد مصدق در ۲۹ اسفند ۱۳۵۸.

شکل ۵: حمایت از جنبش‌های اسلامی دیگر کشورها، همچون انتفاضه فلسطین و قیام مردم افغانستان

یکی دیگر از تحولات مهم نقوش تمبرهای پس از انقلاب، تغییر یافتن نقش مایه تمبرهای این دوران است که در دوران قاجار، تصویر شیر و خورشید و در دوره پهلوی، عبارت «دولت شاهنشاهی ایران» بود. در اردیبهشت ۱۳۶۰ به عبارت «پست جمهوری اسلامی ایران» تغییر یافت. پس از انقلاب به جای تمبرهای ویژه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله یا تاجگذاری، تمبرهایی به مناسبت اعیاد و مناسبت‌های مذهبی چاپ شد. تمبرهای ویژه هفته وحدت نیز به منظور همبستگی میان مذاهب اسلامی بارها به چاپ رسید. (شکل ۴)

شکل ۴: تمبر هفته وحدت (۱۳۶۲) و عید فطر (۱۳۶۴)

بر تمبرهای پس از انقلاب، موضوع شهادت، به صورت گوناگون تصویر شده است؛ از جمله تمبرهای بزرگداشت

نقوش تمبرهای دوران پس از انقلاب، محدود به مرزهای داخل کشور نشده و از اخبار کشورهای دیگر، به

پیشگامان انقلاب اسلامی و شهدای جنگ تحمیلی و شهیدان نهضت‌های اسلامی سایر کشورها. (شکل ۶)

شکل ۷: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس موضوع دیگری از تمبرهای پس از انقلاب است.

موضوع مهم دیگری که نقش تمبرهای این دوران را تشکیل می‌دهد، حضور زن در عرصه اجتماع، با ارزش‌های اسلامی می‌باشد که در دوران‌های شاهنشاهی قبلی این نقش در جامعه بسیار کم‌رنگ و در حاشیه است. اگر هم، زنی بر تمبرهای شاهنشاهی نقش تمبر شده است، از زنان خاندان شاهنشاهی و وابسته به حکومت و شاه می‌باشند و زن متعلق به جامعه در تمبرهای شاهنشاهی و قاجاریه جایگاهی ندارد. (شکل ۸)

شکل ۶: موضوع شهادت، یکی از موضوعات تمبرهای پس از انقلاب است.

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس و پیامدهای آن نیز موضوع بسیاری از این تمبرهاست. برخی از این تمبرها رویدادهای مهم جنگ تحمیلی ایران و عراق را بازگو می‌کنند. (شکل ۷)

شکل ۸: نمونه تمبرهایی با موضوع زن و حضور او در جامعه، موضوع دیگری از تمبرهای پس از انقلاب است.

از نظر فرهنگی نیز در تمبرهای پس از انقلاب، شاهد معرفی فرهنگ و تمدن ایرانی به صورت‌های گوناگون هستیم. از جمله معرفی آثار تاریخی ایرانی، معرفی ویژگی‌های مردم‌شناسی ایرانی، معرفی بزرگان و دانشمندان ایرانی، معرفی محیط زیست و گل‌ها و گونه‌های حیوانی در ایران و ... این دسته تمبرها از آن جهت حائز اهمیت می‌باشند که هویت ایرانی را از طریق تمبرهای پستی به سایر مردم جهان معرفی می‌کنند. نشر فرهنگ غنی و اصیل ایرانی در اقصی نقاط جهان، موجبات ارتقای حافظه تاریخی مردم و مهجور نماندن نمادهای ملی و هویتی کشورمان را فراهم می‌آورد. (شکل ۹)

یکی دیگر از تصاویری را که بر تمبرهای این دوران، مخصوصاً دهه اول پس از انقلاب، به وفور می‌بینیم، تصویر بنیان‌گذار و رهبر انقلاب اسلامی ایران است که تأثیرگذارترین چهره در پیروزی انقلاب و به نوعی، سمبل مبارزات و انقلاب اسلامی ایران محسوب می‌شود. (شکل ۱۰)

شکل ۱۰: تصویر بنیانگذار انقلاب اسلامی بر تمبرهای پس از انقلاب

تمبر روز جهانی کودک (شکل ۱۱)، به تاریخ انتشار ۱۳۷۰/۰۸/۰۶، تمبری جنجال برانگیز در تاریخ تمبرهای پس از انقلاب محسوب می‌شود که طراح آن آقای حبیب‌الله صادقی، از نقاشان به نام ایران می‌باشد که در مصاحبه‌ای حضوری که نگارنده پژوهش حاضر با وی در این مورد به انجام رسانید، این چنین پاسخ داد: پس از پیشنهاد طراحی تمبری با موضوع کودک به من، فکر ایده‌های نو برای طراحی این موضوع، به شدت ذهنم را به خود مشغول کرده بود. تا این که شبی با دیدن صحنه‌ای از تلویزیون به شدت متأثر شدم. صحنه‌ای که کودکان فلسطینی بی‌گناه را در حالی نشان می‌داد که توسط ارتش نیروهای صهیونیستی به شدت مورد ضرب و شتم‌های بی‌رحمانه قرار گرفته بودند. به فکر طراحی تمبری افتادم که رنج‌های دنیای کودکانه را تصویر کند. چون تا آن زمان از کودکان، فقط دنیای رنگارنگ و رویایی آن‌ها که به دور از هرگونه درد و دغدغهای بود، در

شکل ۹: تمبرهایی با موضوعات فرهنگی که نماد هویت ایرانی می‌باشند، یکی از موضوعات تمبرهای پس از انقلاب است.

۳- تمبرهای خیره (نیکوکاری)

این نوع تمبر جهت کمک به سازمان‌های خیره و آسیب دیدگان چاپ و به مصرف پست می‌رسید.

۴- تمبر امانات

جهت ارسال محموله‌های پستی از شهری به شهر دیگر روی بسته‌ها و یا قبوض رسید پستی، تمبر امانات را الصاق می‌کردند تا محموله‌های مورد نظر به مقصد برسد.

۵- تمبر شخصی

ارسال نامه از سال‌های دور، یکی از روشهای ارتباط افراد با یکدیگر بوده و شاید بتوان آن را قدیمی‌ترین راه ارتباط افراد با یکدیگر دانست. همان‌طور که می‌دانیم، برای ارسال نامه از یک نقطه به نقطه دیگر از تمبر استفاده می‌شود و به دلیل سابقه طولانی استفاده از تمبر، بسیاری از مردم جهان اقدام به جمع‌آوری تمبرهای انتشار یافته کردند و کلکسیون‌های بی‌نظیری در سراسر جهان بوجود آوردند. بطوری که در بعضی از این کلکسیون‌ها تمبرهای منحصر به فردی وجود دارد. حتی با پیشرفت روزافزون تکنولوژی و ارتباطات و مهیا بودن ارسال نامه به روشهای پیشرفته و الکترونیکی، باز هم استفاده از نامه به همان شیوه سنتی ادامه دارد و همچنین استفاده از تمبر نیز در بین عموم مردم رواج داشته و کلکسیونرهای بسیاری به دنبال جمع‌آوری تمبر می‌باشند. در فرآیند تولید یک تمبر، شرکت پست تنها یک بار آن تمبر را چاپ کرده و پس از نشر و تولید آن، کلیه لوازم تولید آن را از قبیل فیلم و زینک چاپ و نمونه اصلی آن از بین می‌برد. این عمل باعث با ارزش شدن تمبر گردیده و موجب شده تا کلکسیونرها به جمع‌آوری تمبر اقدام کنند. هر قطعه تمبر جمهوری اسلامی ایران، به سفارش شرکت پست جمهوری اسلامی ایران و با نظارت اداره کل اوراق بهادار وزارت امور اقتصاد و دارائی در شرکت سهامی چاپخانه دولتی ایران به چاپ می‌رسد و برای استفاده عموم، در اختیار بانه‌های فروش واحد پستی قرار می‌گیرد.

چاپخانه دولتی ایران، با قدمت بیش از هشتاد سال یکی از قدیمی‌ترین چاپخانه‌های ایران می‌باشد. این چاپخانه در ابتدا با نام چاپخانه مجلس ایران در ساختمان مجلس، در میدان بهارستان تهران شروع بکار نمود و در حال حاضر دارای آرشپوی از حروف سربی و نقش‌های منحصر به فرد در دنیا می‌باشد و برای چاپ تمبر از اساتید بزرگی همچون استاد صنعتی و استاد مهروان، حبیب‌الله صادقی و ... در جهت طراحی و خطاطی و نقاشی بهره برده است.

انتخاب روش‌های چاپ تمبرهای پستی، به ترکیب ترسیمی موضوع، ارزش اسمی، تعداد تمبرهایی که باید

این رابطه طراحی می‌شد و هر وقت اسم کودکان به میان می‌آمد، ناخودآگاه این تصاویر را به ذهن متبادر می‌ساخت. قلم را برداشتم و طرح کودکی که با سنگ، شیشه‌ای که نشان صهیونیسم بر آن بود را شکسته بود، تصویر کردم. تمبر به تأیید شورای تمبر رسید و به تیراژ سه میلیون در تاریخ ششم آبان ماه یکهزار و سیصد و هفتاد شمسی منتشر شد و بر روی پاکت‌ها و مرسولات پستی رفت. پس از مدتی از سوی مقامات با من تماس گرفته شد تا در جلسه‌ای مهم و اضطراری شرکت کنم. در این جلسه عنوان شد که بنا به دلایل سیاسی، مرسولات و نامه‌هایی که با تمبر من به کشورهای خارجی ارسال شده‌اند، همگی برگشت خورده‌اند و هیچ یک از آن‌ها به دست گیرنده‌ها نرسیده‌اند و به این ترتیب خشم کشورهای غربی را برافروخته است و منجر به اعتراض کشورهای عضو اتحادیه جهانی پست شده است." (صادقی، ۱۳۹۱) در واقع این داستان مستند تاریخی، اهمیت و حساسیت تمبر و نقش پیام‌رسانی سندی را نشان می‌دهد که به عنوان نماینده و سفیر یک کشور، افکار، هویت و فرهنگ مردم آن کشور را به سایر ملل و بدون هیچ‌گونه واسطه‌ای معرفی می‌کند و می‌تواند یکی از روش‌های تبادل اطلاعات بین کشورها و جوامع مختلف محسوب شود.

شکل ۱۱: تمبر پرمراجاری روز جهانی کودک، ۱۳۷۰

◆ انواع تمبرها

۱- تمبر جاری (پستی)

به تمبرهایی می‌گویند که تحت عنوان موضوعی خاص، در تیراژی نامحدود برای مصارف عمومی پست منتشر می‌شود. تمبر جاری یا «سری‌های پستی» ممکن است بارها تجدید چاپ گردد و قیمت روی آن مطابق تعرفه‌های جاری پست تعیین می‌گردد.

۲- تمبر یادگاری

تمبری است که موضوعی را یادآوری می‌کند مانند تمبر نوروز، سالگرد انقلاب و امثال آن (هاجری، ۱۳۷۵، ۳۷۶) و برخلاف تمبرهای جاری در تیراژ محدود منتشر می‌گردد.

منتشر شوند، مدت اجرای چاپ تمبر و روش هایی که اداره انتشار در اختیار دارد، مربوط می‌گردد.

روش تیپوگرافی (چاپ سربی) را برخی از ادارات برای چاپ تمبرهای عادی با قطع کوچک به کار می‌برند.

روش گراورسازی با قلم (کنده‌کاری) برای چاپ تمبرهای جاری به ارزش متوسط و بالا و همچنین برای تمبرهای مخصوص مورد استفاده قرار می‌گیرد.

روش هلیوگراف (عکسبرداری) بیشتر برای چاپ تمبرهای مخصوص که طرح آن‌ها شامل رنگ‌های متفاوت است به کار می‌رود. اما دولت بریتانیا از این روش نیز برای تهیه تمبرهای جاری با قطع کوچک استفاده می‌کند.

روش لیتوگرافی (چاپ سنگی) برای چاپ تمبرهای پستی جاری و تمبرهای مخصوص که دارای چندین رنگ بوده لیکن طرحشان ساده باشد، به کار برده می‌شود.

امروزه برای چاپ تمبرهای رنگی از سیستم چاپ افست^۴ که در آن از زینک‌های مخصوص برای هر رنگ، استفاده می‌شود، بهره می‌گیرند.

نتیجه‌گیری

هر تمبر پستی، به واسطه نقوش و طرح‌های روی خود حاوی پیامی تصویری است و با توجه به این نکته که زبان تصویر، زبان مشترک بین تمامی فرهنگ‌ها و ملل مختلف می‌باشند، می‌توانند به سادگی و بدون مرز، با همه انسان‌ها ارتباط برقرار کرده و پیام خود را به مخاطبی دیگر در فراسوی مرزها منتقل کنند. تمبرها جزء اوراق بهادار رسمی هر کشور به حساب می‌آیند، از این رو امتیاز چاپ و نشر آن‌ها همواره در انحصار دولت‌ها بوده است، در نتیجه، پیام‌ها و تصاویر روی تمبرها، دیدگاه‌های رسمی حکومت‌ها را در عرصه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی و سیاسی بیان می‌کنند و به دلیل همین نقش ارتباطی موثر، همواره طراحی تمبرها برای دولت‌ها از حساسیت و اهمیت بسیاری برخوردار بوده است.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷ و مسلط شدن دو ایدئولوژی جمهوریت و اسلامی بودن بر حکومت ایران، ارزش‌های جدید جایگزین ارزش‌های سابق شد. این جا به جایی ارزش‌ها را به مانند کتابی تاریخی، در

نقوش تمبر این دوران به وضوح می‌بینیم. ارزش‌هایی مانند مردمی محور بودن حکومت در برابر تفکر دیکتاتوری رژیم پهلوی، همان‌طور که در این مقاله، ذکر آن‌ها رفت و یا ارزش‌های اسلامی مانند شهادت که فقط آن‌ها را در تمبرهای پس از انقلاب می‌بینیم. تمبرهای انقلاب، این برهه از تاریخ مهم کشور ایران را به جهانیان گوشزد می‌کنند و از این طریق قسمتی از نقش مبارزات فرهنگی کشور در برابر بیگانگان را به صورت زیرپوستی و بسیار نامحسوس انجام می‌دهند و از طرفی دیگر مرزها را به سادگی و بدون مانع درنوردیده و پرچم فرهنگ و هویت ایرانی کشور ما را در فراسوی مرزها برافراشته می‌کنند.

پی‌نوشت‌ها

- 1.SIR ROWLAND HILL .
- 2.BLACK PENNY .
- 3.DR.HEINRICH VON STEPHAN .
- 4.Off-Set .

فهرست منابع

الف): کتاب‌ها

- ۱- عبدلی فرد، فریدون، تاریخ پست ایران، تهران، نشر هیرمند، چاپ اول، ۱۳۷۵.
- ۲- غفاری، فوزی، نقش میراث فرهنگی بر روی تمبرهای ایران، تهران، اداره کل آموزش انتشارات و تولیدات فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۳- فرح بخش، فریدون، راهنمای تمبرهای ایران، تهران، نشر موسسه نوین فرح بخش و پسران، چاپ سیزدهم، ۱۳۵۴.
- ۴- هاجری، ضیاءالدین، تمبر جام جهان نما، تهران، معراج، چاپ اول، ۱۳۷۵.

ب): وبگاه‌ها

- ۱- وبلاگ گالری تمبر ایران www.stampiran86.blogfa.com موجود در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۰۱
- ۲- وب سایت <http://www.parsbit.com> موجود در تاریخ ۱۳۹۱/۰۹/۲۹.
- ۳- وبلاگ Manastamp.blogfa.com موجود در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۰۲.